

ინტერსუბიექტურობის პრინციპი მხატვრულ თარგმანში

თამარ მარდალეიშვილი

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
e-mail:t.mardaleishvili gmail.com

წინამდებარე ნაშრომის მიზანია, განვსაზღვროთ მხატვრული თარგმანი, როგორც დისკურსის სრულიად განსაკუთრებული ტიპი და განვხორციელოთ ინ-ტერსუბიექტურობის, როგორც ზოგადდისკურსული პრინციპის, ისეთი ინტერპრე-ტაცია, რომელიც უკავშირდება მთარგმნელის როლსა და მნიშვნელობას („მთარგმნე-ლის ხატს“) მხატვრული თარგმანის ფარგლებში.

მხატვრული თარგმანის შემოქმედებითი გაგება გამოხატული უნდა იქნეს ორი ისეთი კონცეპტის შინაგანი ერთიანობით, როგორცაა, ერთის მხრივ, „მთარგმნელის ხატი“, მეორეს მხრივ კი, ამ ხატის ისეთი არსებითი გამოვლენა, როგორცაა მისი სტილი. მთარგმნელობითი სტილი ემსახურება სწორედ „მთარგმნელის ხატის“ გამოვლენას. მთელი ჩვენი კვლევის მეთოდოლოგიურ საფუძვლად ვიღებთ რა ინტერდისციპლინარულობას, აუცილებლად მიგვაჩნია უფრო კონკრეტულად, ანუ უფრო მეტი კონცეპტუალური სიზუსტით, დავასახელოთ და განვსაზღვროთ მხატვ-რულ თარგმანთან, როგორც დისკურსულ ფენომენტთან, დაკავშირებული კვლევითი მომენტები - „მთარგმნელის ხატი“ და მთარგმნელობითი სტილი. იქედან გამომდინარე, რომ სწორედ დისკურსის ფენომენს (და, შესაბამისად დისკურსის კონცეპტს) ვანიჭებთ ფუძემდებელ როლს მხატვრული თარგმანისა და, შესაბამისად, მთარგმნე-ლობითი სტილის კვლევის კონტექსტში, აუცილებლად მიგვაჩნია ხაზი გავუსვათ იმ პრინციპს, რომელსაც ექვემდებარება დისკურსი. ვგულისხმობთ, რა თქმა უნდა, ინტერსუბიექტურობის პრინციპს, რომელიც განიმარტება როგორც ადრესანტსა და ადრესატს შორის არსებული კომუნიკაციური მიმართება. ამ შემთხვევაში ვეყრდნობით ი. ლევის მიერ შემოთავაზებულ ინტერსუბიექტურობის, როგორც ზოგად-დისკურსული პრინციპის, ისეთ ინტერპრეტაციას, რომელიც უკავშირდება მთარ-გმნელის როლსა და მნიშვნელობას („მთარგმნელის ხატს“) მხატვრული თარგმანის ფარგლებში. მხატვრული თარგმანი ის ფენომენია, რომელიც დისკურსის

სხვა ტიპებისაგან განსხვავებით ხასიათდება ინტერსუბიექტურობის პრინციპის რეალიზაციის შემდეგი თავისებურებით: მის ფარგლებში მთარგმნელი ასრულებს „შუამავ-ლის“ როლს „ავტორსა“ და „მკითხველს“ შორის, ანუ ადრესანტსა და ადრესატს შორის, ე.ი. თვითონვე ითავსებს ჯერ ადრესატის, შემდეგ კი ადრესანტის როლს.

დავასკვნით, რომ ა) მხატვრული თარგმანი განსხვავდება თარგმანის სხვა ტიპებისაგან მისი შემოქმედებითი ხასიათით; ბ) იქიდან გამომდინარე, რომ შემოქმედებითი აქტი გულისხმობს შემოქმედის ინდივიდუალურ სტილს, მხატვრული თარგმანიც ხასიათდება მთარგმნელის ინდივიდუალური შემოქმედებითი სტილით; გ) აუცილებელი გახდა მთარგმნელობითი სტილის, როგორც კონცეპტის, დაკავშირება „მთარგმნელის ხატის“ კონცეპტთან; დ) მხატვრული თარგმანი დისკურსის სხვა ტიპებისგან განსხვავებით ხასიათდება ინტერსუბიექტურობის პრინციპის რეალიზაციის შემდეგი თავისებურებით: მის ფარგლებში მთარგმნელი ერთდროულად ასრულებს როგორც ადრესატის, ასევე ადრესანტის როლს.

საკვანძო სიტყვები: მხატვრული თარგმანი, დისკურსი, ადრესანტი, ადრესატი

წინამდებარე ნაშრომის მიზნია, განვსაზღვოთ მხატვრული თარგმანი, როგორც დისკურსის სრულიად განსაკუთრებული ტიპი და განვხორციელოთ ინტერსუბიექტურობის, როგორც ზოგადდისკურსული პრინციპის, ისეთი ინტერპრეტაცია, რომელიც უკავშირდება მთარგმნელის როლსა და მნიშვნელობას („მთარგმნელის ხატს“) მხატვრული თარგმანის ფარგლებში.

თარგმანი, როგორც ზოგადი ფენომენი, წარმოადგენს ამოსავალ ენაზე უკვე გატექსტებული სიტუაციის ისეთი ტრანსპოზიციას მეორე და განსხვავებულ ტექსტობრივ სივრცეს, სადაც ხდება ამოსავალი ტექსტის ტრანსფორმაცია, ანუ მისი გამოხატულების პლანის შეცვლა შინაარსის პლანის შენარჩუნების გზით, როცა თარგმნელი ტექსტი კომუნიკაციური თვალსაზრისით ეკვივალენტურია ამოსავალი ტექსტისა. რაც შეეხება უშუალოდ *მხატვრულ თარგმანს*, იგი თარგმანის ნებისმიერი სხვა სახეობისგან განსხვავებით, როგორც პროცესუალური, ისე შედეგობრივი თვალსაზრისით, წარმოადგენს *შემოქმედებით ფენომენს*. მხატვრული თარგმანის შემოქმედებითი გაგება გამოხატული უნდა იქნეს ორი ისეთი კონცეპტის შინაგანი ერთიანობით, როგორცაა, ერთის მხრივ, „*მთარგმნელის ხატი*“, მეორეს მხრივ კი, ამ ხატის ისეთი არსებითი გამოვლენა, როგორცაა მისი *სტილი*. მთარგმნელობითი სტილი ემსახურება სწორედ „*მთარგმნელის ხატის*“ გამოვლენას. ი. ლევისეული კონცეფციის თანახმად, „ნებისმიერი მხატვრული თარგმანი შეიძლება შეფასდეს სამი შემდეგი ასპექტის გათვალისწინებით: 1. *დედნის წვდომა*; 2. *დედნის ინტერპრეტაცია*; 3. *დედნის ხელახლა*

გამოხატვა“ [Левый, 1974: 49]. „დედნის ხელახალ გამოხატვაში“ იგულისხმება ის, როგორია მთარგმნელის „ინტერპრეტაციული პოზიცია“ ანუ „ორიგინალის სწორი ინტერპრეტაცია“. იქედან გამომდინარე, რომ, როგორც უკვე აღინიშნა მხატვრული თარგმანის შემოქმედებით ხასიათზე, აუცილებელია განვმარტოთ რა განსხვავება არსებობს თვით დედნის შემოქმედებით აღქმასა და ინტერპრეტაციას შორის. შემოქმედებითი მიდგომა არის დედნის მართებული ასახვა, რომლის დროსაც არ ირღვევა არაფერი, გარდა იმისა, რაც ობიექტურად შეიძლება მოხდეს ენათა განსხვავებულობის გამო. შემოქმედებითობა ნიშნავს დედნის სწორი გაგების შემდეგ მის გარდასახვას იმგვარად, რომ თარგმანი ახდენდეს იგივე შთაბეჭდილებას, რასაც დედანი. გარდასახვის პროცესში დედნის მხატვრულ ყველა კომპონენტს უნდა მოეძებნოს ეკვივალენტი, რაც ხდება კიდეც. შესაბამისად, მხოლოდ შემოქმედებითი თარგმანი არის დედნის ობიექტური ასახვა. ასეთ თარგმანი მთარგმნელის სუბიექტივიზმს არ გამოიცხადებს, ოღონდ აქ სუბიექტურობა მთარგმნელის გარდასახვის უნარშია საძიებელი. მას შეუძლია მინიმუმამდე დაიყვანოს განსხვავებულობა ორიგინალსა და თარგმანს შორის.

ვრწმუნდებით, რომ მხატვრული თარგმანის შემთხვევაში გადამწყვეტი როლი და მნიშვნელობა ენიჭება *მთარგმნელს*. ეს როლი და მნიშვნელობა იმდენად დიდია, რომ შეგვიძლია ვილაპარაკოთ „*მთარგმნელის ხატზე*“ კი. თეორიული თვალსაზრისით „მთარგმნელის ხატი“, როგორც კონცეპტი და კატეგორია, პირდაპირ მიუთითებს მთარგმნელობით სტილზე: როგორც ცნობილია „ავტორის ხატი“ გულისხმობს ამა თუ იმ ავტორისათვის დამახასიათებელ შემოქმედებით სტილს; და რაკი ეს ასეა, ზუსტად ასევე მხატვრული თარგმანის შემთხვევაში ფუნდამენტური მნიშვნელობა უნდა ჰქონდეს მთარგმნელობით სტილსაც. მაგრამ, ჩვენის აზრით, „მთარგმნელის ხატის“, როგორც კონცეპტისა და კატეგორიის, შემოტანას უნდა ჰქონდეს შემდეგი მეთოდოლოგიური მნიშვნელობაც: ყველა იმ შემთხვევაში, როცა ინტერდისციპლინარულად ვიკვლევთ თარგმნილ ტექსტს, აუცილებელი ხდება ორი „ხატის“ -ავტორისა და მთარგმნელისა - „სიღრმისეული დაკავშირება“. და რას უნდა ნიშნავდეს ამ შემთხვევაში ხსენებული ორი „ხატის“ „სიღრმისეული დაკავშირება“ მთარგმნელის როგორც შემოქმედის მთარგმნელობითი სტილის განსაზღვრის თვალსაზრისით?

სწორედ იმისთვის, რომ გაეცეს პასუხი ამ კითხვას, საჭიროდ მიგვაჩნია დავეყრდნოთ იმ მეთოდოლოგიას, რომელსაც გვთავაზობს თანამედროვე ლინგვისტური აზროვნების ბოლო და დღეისთვის დომინანტური ეტაპი. სხვანაირად რომ ვთქვათ, უნდა დავეყრდნოთ ლინგვოკულტუროლოგიურ პარადიგმას, როგორც თანამედროვე ლინგვისტიკის პარადიგმული დინამიკის ბოლო ეტაპს. ვფიქრობთ, აუცილებელია მივუთითოთ მისთვის (ანუ ამ პარადიგმისთვის) დამახასიათებელ ორ ნიშანზე – ა) ლინგვოკულტუროლოგიური პარადიგმა,

წინა ორი პარადიგმისგან განსხვავებით, გულისხმობს ლინგვისტური იმანენტიზმის, როგორც კვლევითი პრინციპის, გადალახვას: ენობრივ ფენომენტთა სტრუქტურა და ფუნქციონირება უკავშირდება სოციალურ ფენომენტთა, პირველ რიგში კი, კულტურულ ფენომენტთა სტრუქტურასა და ფუნქციონირებას; ბ) ლინგვისტური იმანენტიზმის გადალახვა კი თავისთავად და გარდუვალად წარმოადგენს იმ ახალი მეთოდოლოგიის დამკვიდრებას, რომელსაც „ინტერდისციპლინარული მეთოდოლოგია“ ეწოდება. შესაბამისად, ხსენებულ ინტერდისციპლინარულ მეთოდოლოგიაზე დაყრდნობით, დასმულ შეკითხვას შეიძლება ვუპასუხოთ შემდეგნაირად: მთარგმნელობითი სტილის ცნება უნდა წარმოადგენდეს სტილის ზოგადესთეტიკურ, ლიტერატურათმცოდნეობით, ლინგვისტურ და მთარგმნელობით-ტრანსფორმაციულ კონცეფციასა შეხვედრისა და სინთეზური ურთიერთშეღწევის შედეგს.

იქიდან გამომდინარე, რომ მთელი ჩვენი კვლევის მეთოდოლოგიურ საფუძვლად აღებული გვაქვს ინტერდისციპლინარულობა, აუცილებლად მიგვაჩნია უფრო კონკრეტულად, ანუ უფრო მეტი კონცეპტუალური სიზუსტით დავასახელოთ და განვსაზღვროთ მხატვრულ თარგმანთან, როგორც დისკურსულ ფენომენტთან, დაკავშირებული კვლევითი მომენტები.

მთელი ჩვენი აქამდე განხორციელებული მსჯელობიდან გამომდინარე, ჩვენი კვლევის როგორც თეორიული, ისე მეთოდოლოგიური ასპექტი აუცილებლად გულისხმობს ორი შემდეგი დისკურსული ფენომენტის ურთიერთდაკავშირებას: პირველ ფენომენტად უნდა მივიჩნიოთ თარგმანი როგორც დისკურსის ტიპი ამ ტერმინის ზოგადი მნიშვნელობით, მეორე ფენომენტად კი – მხატვრული თარგმანი როგორც მხატვრული დისკურსის ერთ-ერთი და სრულიად განსაკუთრებული ქვეტიპი. შესაბამისად, როგორც ზოგადად თარგმანის, ისე მხატვრული თარგმანის განსაზღვრისას ვეყრდნობით დისკურსის თანამედროვე თეორიას.

იქედან გამომდინარე, რომ სწორედ დისკურსის ფენომენტს (და, შესაბამისად დისკურსის კონცეპტს) ვანიჭებთ ფუძემდებელ როლს მხატვრული თარგმანისა და, შესაბამისად, მთარგმნელობითი სტილის კვლევის კონტექსტში, აუცილებლად მიგვაჩნია ხაზი გავუსვათ იმ პრინციპს, რომელსაც ექვემდებარება დისკურსი. ვგულისხმობთ, რა თქმა უნდა, *ინტერსუბიექტურობის* პრინციპს, რომელიც განიმარტება როგორც ადრესანტსა და ადრესატს შორის არსებული კომუნიკაციური მიმართება. ამ შემთხვევაში ვეყრდნობით ი. ლევის მიერ შემოთავაზებულ ინტერსუბიექტურობის, როგორც ზოგადდისკურსული პრინციპის, ისეთ ინტერპრეტაციას, რომელიც უკავშირდება მთარგმნელის როლსა და მნიშვნელობას („მთარგმნელის ხატს“) მხატვრული თარგმანის ფარგლებში. მხატვრულ თარგმანი ის ფენომენტია, რომელიც დისკურსის სხვა ტიპებისაგან განსხვავებით ხასიათდება ინტერსუბიექტურობის პრინციპის რეალიზაციის შემდეგი თავისებურებით: მის ფარგლებში მთარგმნელი ასრულებს

„შუამავლის“ როლს „ავტორსა“ და „მკითხველს“ შორის, ანუ ადრესანტსა და ადრესატს შორის, ე.ი. თვითონვე ითავსებს ჯერ ადრესატის, შემდეგ კი ადრესანტის როლს.

ვეყრდნობით მხატვრულ თარგმანთან დაკავშირებულ უკვე ციტირებული ავტორის (ი. ლევი) მონოგრაფიას – „თარგმნის ხელოვნება“, რომელიც ერთიან პრობლემურ ფოკუსში აქცევს ჩვენი კვლევის თეორიულ და მეთოდოლოგიურ ასპექტებს. ხსენებულ მონოგრაფიაზე ჩვენი ყურადღების კონცენტრირება კი აიხსნება შემდეგი ორი გარემოებით: ა) ნაშრომის ავტორი – სანამ იგი უშუალოდ შეეხებოდა მხატვრულ თარგმანს – მსჯელობს მთარგმნელზე როგორც ზოგად ფენომენზე და ამ ზოგადი მსჯელობის ფარგლებში ხაზს უსვამს მთარგმნელის, როგორც „შუამავლის“, ფუნქციას. ჩვენი აზრით, ამით ავტორი ქმნის იმის პერსპექტივასა და შესაძლებლობას, რომ მხატვრულ თარგმანთან დაკავშირებული პრობლემატიკა თავიდანვე და პრინციპულად დანახულ იქნეს არა მხოლოდ ლინგვისტურ, არამედ ტრანსლინგვისტურ პერსპექტივაშიც. ბ) მაგრამ, ამავე დროს, აუცილებლად მიგვაჩნია იმის ხაზგასმა, რომ მხატვრული თარგმანის (და ზოგადად თარგმანის) ლევისეული კონცეფცია ექსპლიციტურად არ უკავშირდება – და ვერც დაუკავშირდებოდა – იმ თეორიულ და მეთოდოლოგიურ პრინციპებს, რომლებსაც ჩვენ საფუძვლად ვუდებთ მხატვრული თარგმანისა და მთარგმნელობითი სტილის კვლევას – თუმცა, იმპლიციტურად ამ ავტორის მონოგრაფია იძლევა ამ ორი მონაცემის, ანუ ჩვენი კვლევითი პრინციპებისა (ანუ თეორიული და მეთოდოლოგიური) და მხატვრული თარგმანის ლევისეული კონცეფციის, სინთეზის შესაძლებლობას. მაგრამ იმისათვის, რომ ხსენებული სინთეზი რეალურად შედგეს, უნდა ჩავუღრმავდეთ ხსენებულ მონოგრაფიას, რაც ამ სტატიის ფარგლებში ვერ იქნება შესაძლებელი.

დასარულს, გვსურს დავესესხოთ ვ. კუხარენკოს სტატიას „ტექსტის შინაარსის ექსპლიკაცია თარგმნის პროცესში“, სადაც საქმე გვაქვს მთარგმნელის როგორც „შუამავლის“ როლის ექსპლიკაციური სახით ხაზგასმასთან. როგორც ავტორი აღნიშნავს, „მთარგმნელმა, როგორც კომუნიკაციური პროცესის რგოლმა, ყურადღება მიიპყრო ბევრად უფრო გვიან (ავტორი გულისხმობს იმ ფაქტს, რომ „მხატვრული თარგმანის პრაქტიკამ გაუსწრო თეორიას“, თუმცა ხსენებული თეორიის ჩამოყალიბებისას დიდი ხნის განმავლობაში არ ექცეოდა სათანადო ყურადღება მთარგმნელის ფიგურას – თ. მ.). თუმცა, ამავე დროს, უნდა ითქვას: მის როლს კომუნიკაციურ პროცესში გადაამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს მისთვის დამახასიათებელი ბიფუნქციონალურობის გამო“ [Кухаренко, 1988: 40]. ავტორი იძლევა ხსენებული ბიფუნქციონალურობის ასეთ განსაზღვრებას: „ბოლო რგოლებისაგან (ავტორისაგან და მკითხველისაგან) განსხვავებით მთარგმნელი გამოდის ერთდროულად როგორც შეტყობინების მიმღების, ისე გამომგზავნელის როლში, თუმცა ეს როლი სრულდება იმ თანმიმდევრობის

საპირისპიროდ, რომლის მიხედვით ასრულებენ თავიანთ როლებს ავტორი და მკითხველი“. ამოსავალი მოდელი „ავტორი → ტექსტი → მკითხველი“ გრძელდება, ტრანსფორმირდება და იღებს ასეთ სახეს: „ავტორი → ტექსტი1 → მკითხველი → მთარგმნელი → ტექსტი2 → მკითხველი“ (იქვე). როგორც ვხედავთ, სტატიის ავტორი არ იყენებს დისკურსის თეორიით ნაგულისხმევ ისეთ ტერმინებს, როგორცაა „ადრესანტი“ და „ადრესატი“, მაგრამ მიუხედავად ამისა, ნათლად გვიჩვენებს ნებისმიერი დისკურსისათვის აუცილებელი ინტერსუბიექტურობის პრინციპის იმ თავისებურ გამოხატვას, რომელსაც ეს პრინციპი პოულობს თარგმნის პროცესში.

დასკვნის სახით შეიძლება ვთქვათ, რომ ა) მხატვრული თარგმანი განსხვავდება თარგმანის სხვა ტიპებისაგან მისი შემოქმედებითი ხასიათით; ბ) იქიდან გამომდინარე, რომ შემოქმედებითი აქტი გულისხმობს შემოქმედის ინდივიდუალურ სტილს, მხატვრული თარგმანიც ხასიათდება მთარგმნელის *ინდივიდუალური შემოქმედებითი სტილით*; გ) აუცილებელი გახდა მთარგმნელობითი სტილის, როგორც კონცეპტის, დაკავშირება „მთარგმნელის ხატის“ კონცეპტთან; დ) მხატვრული თარგმანი დისკურსის სხვა ტიპებისგან განსხვავებით ხასიათდება ინტერსუბიექტურობის პრინციპის რეალიზაციის შემდეგი თავისებურებით: მის ფარგლებში მთარგმნელი ერთდროულად ასრულებს როგორც *ადრესატის*, ასევე *ადრესანტის* როლს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ლებანიძე გ., კომუნიკაციური ლინგვისტიკა. ენა და კულტურა. თბილისი.2004
2. Барти Р., Лингвистика дискурса // Системы моды Статьи по семиотике культуры. Москва. 2003
3. Левый И., Искусства перевода. Прогресс. Москва. 1974
4. Кухаренко В. А., Экпликация содержания текста в процессе перевода // Текст И перевод . Наука. Москва. 1988

Tamar Mardaleishvili

Akaki Tsereteli State University

Intersubjectivity in Artistic Translation**Abstract**

The present article deals with the problem of defining the essence of artistic translation as the specific type of discourse and conducting such interpretation of intersubjectivity as the principle of discourse theory refers to the translator's role and importance ('translator icon') within the scope of artistic translation. As the object of this study, artistic translation differs from the other types of translation by its creativeness. Creativeness of artistic translation should be considered as the interrelation of the concepts of '*translator icon*' as well as *translation style*. 'Translator icon' is believed to be precisely revealed in translation style. According to the fact, that the research is being conducted on the basis of interdisciplinary methodology, it is very important to determine more precisely the research aspects related to the artistic translation as discourse phenomenon. 'Translator icon' and translation style concepts are implied here, of course. While determining translation as well as artistic translation, the modern theory of discourse should be taken into account. Correspondingly, translation should be considered as the type of discourse and artistic translation as the sub-type of this latter one. Thus, in the research process, it is very necessary to highlight the discourse principle such as intersubjectivity that implies the communicative relation between the addresser (the sender of information) and the addressee (the recipient of the information).

In conclusion, it is possible to be said, that a) artistic translation differs from the other types of translation with its creativeness, b) according to the fact, that creative act implies the creator's individual style, artistic translation is characterized with its individual creative style as well, c) it was essential to connect the concept of translation style to the concept of 'translator icon'; d) artistic translation differs from the other types of discourse with its very peculiarity of specific realisation of the principle of intersubjectivity: within its frame the translator is at the same time the addresser and the addressee as well.

Key words: Artistic Translation, discourse, addresser and the addressee